

Istraživanje višeslojnog nalazišta Kalnik-Igrišće 2007.

Excavation of the Multi-Layer Kalnik-Igrišće Site in 2007

Snježana Karavanić

Primljeno/Received: 28. 02. 2008
Prihvaćeno/Accepted: 08. 04. 2008

Tijekom travnja i rujna 2007. godine nastavljena su arheološka iskopavanja nalazišta Kalnik-Igrišće na katastarskoj čestici 233. Ukupno je otvorena površina od 60 m², a istraženi su slojevi u sondi 1 do relativne dubine oko 1,30 m.

U ovom se radu donose preliminarni rezultati istraživanja u sondi 1 i sondi 2. Otkriveni su slojevi i strukture iz rimskog vremena (ognjište i dijelovi zemunica) i kasnoga brončanog doba (jame i ognjišta). Za izdvojiti je nalaz rimskog viska i novca iz druge polovine 3. st. Kasnobrončanodobni nalazi se okvirno datiraju u vrijeme Ha A i Ha B.

Ključne riječi: Kalnik, naselje, kasno brončano doba
Key Words: Kalnik, settlement, Late Bronze Age

OPĆI PODACI O NALAZIŠTU

Lokalitet Kalnik-Igrišće nalazi se na južnim padinama brda Kalnik, na oko 500 m nadmorske visine. Od 1988. do 1990. godine sustavna istraživanja vodila su se na katastarskoj čestici br. 40 (kat. općina Borje) (Majnarić-Pandžić 1992; Vrdoljak 1992; Vrdoljak 1994; Vrdoljak, Forenbacher 1995), a nova sustavna istraživanja, započeta 2006. godine (Karavanić 2007), odvijaju se na katastarskoj čestici 233 (kat. općina Kalnik) koja je u vlasništvu Hrvatskih šuma. Uprava Hrvatskih šuma je upoznata s ovim iskopavanjima. Ukupno je u travnju i rujnu 2007. godine otvorena površina od 60 m² (sl. 1).

STRATIGRAFSKE JEDINICE

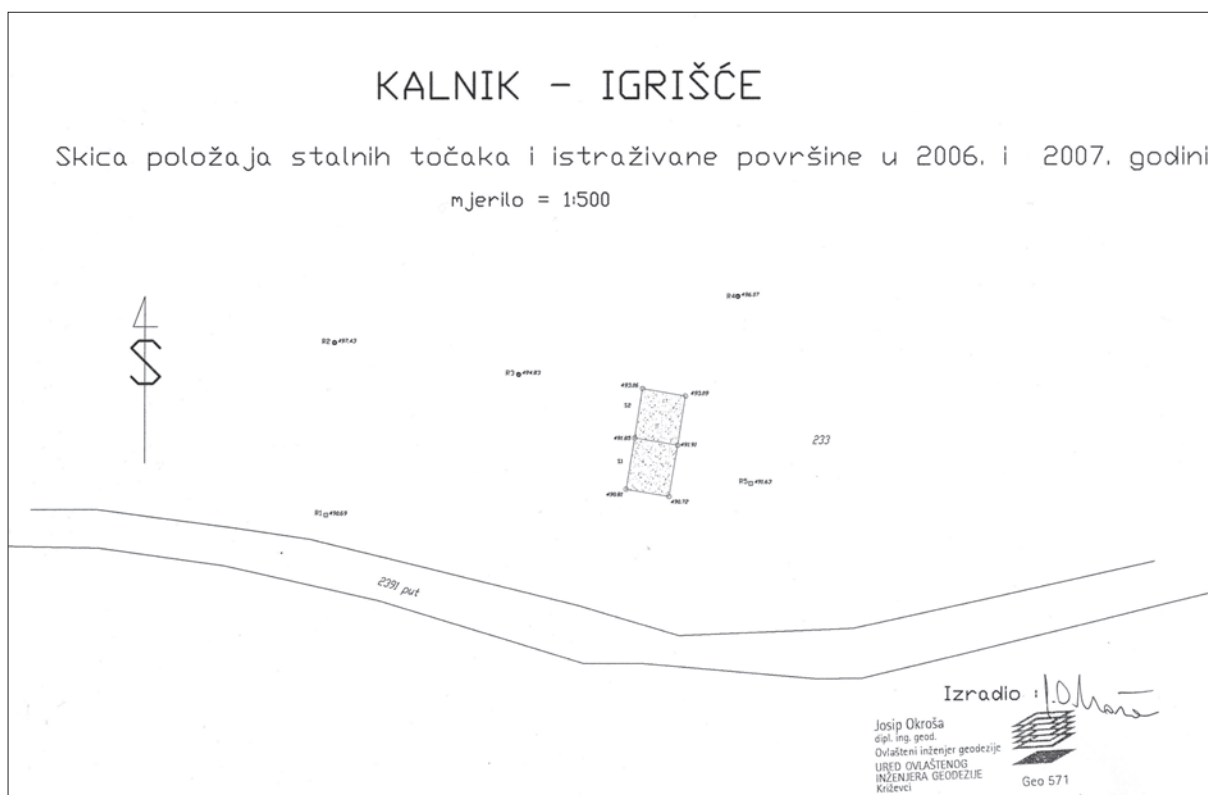
U sezoni 2006. izdvojili smo tijekom arheološkog iskopavanja 7 stratigrafskih jedinica koje smo sve istražili. Ostalo je samo nekoliko kvadrana stratigrafske jedinice 007. Ovdje samo ponovno zbirno navodimo pojedine stratigrafske jedinice i njihove značajke.

Stratigrafska jedinica 001 je gornji, površinski sloj humusa, prožet korijenjem i sitnim vapnenačkim kamenjem. U njoj nalazimo sitne ulomke keramike i lijepa. Boja joj je tamnosmeđa do crna (Munsell 10 YR 2/1 black). Stratigrafska jedinica 002 je tamnosivi sloj rahle zemlje s dosta sitnoga vapnenačkoga kamenja i korijenja drveća. Na dnu se pojavljuje veće kamenje. Pretpostavlja se da je sloj nastao erozijom i naplavinama te se zato u njemu javljaju nalazi iz različitih razdoblja. Boja po Munsellu je 10 R 3/1 dark reddish gray. Stratigrafska jedinica 003 je također sloj nešto svjetlije boje s više gline u svome sastavu te većega i manjega kamenja. U njemu se pojavljuje brončanodobna keramika, a boja po Munsellu je 10 YR 3/3 dark brown. Stratigrafska jedinica 004 je struktura od kamenja i lijepa. Ispod nje je SJ 005, također struktura interpretirana kao dio podnice ili ognjišta iz latenskog razdoblja. Sastav je zapečena glina koja leži iznad supstrukcije od plosnatoga kamenja. Stratigrafska jedinica 006 je također struktura interpretirana kao dio podnice ili ognjišta iz kasnoga brončanog doba. Sastav je zapečena kompaktna glina, a boja po Munsellu je 2,5 YR 4/8 red. Stratigrafska jedinica 007 je glinasti sloj s nešto manjega i većeg kamenja u kojemu se javljaju veći ulomci keramike. U vezi je sa SJ 006. Boja po Munsellu je 7,5 YR 3,2 dark brown.

Na početku radova u travnju 2007. nakon skidanja geotekstila, najprije smo istražili preostale kvadrante sa SJ 007. Is-

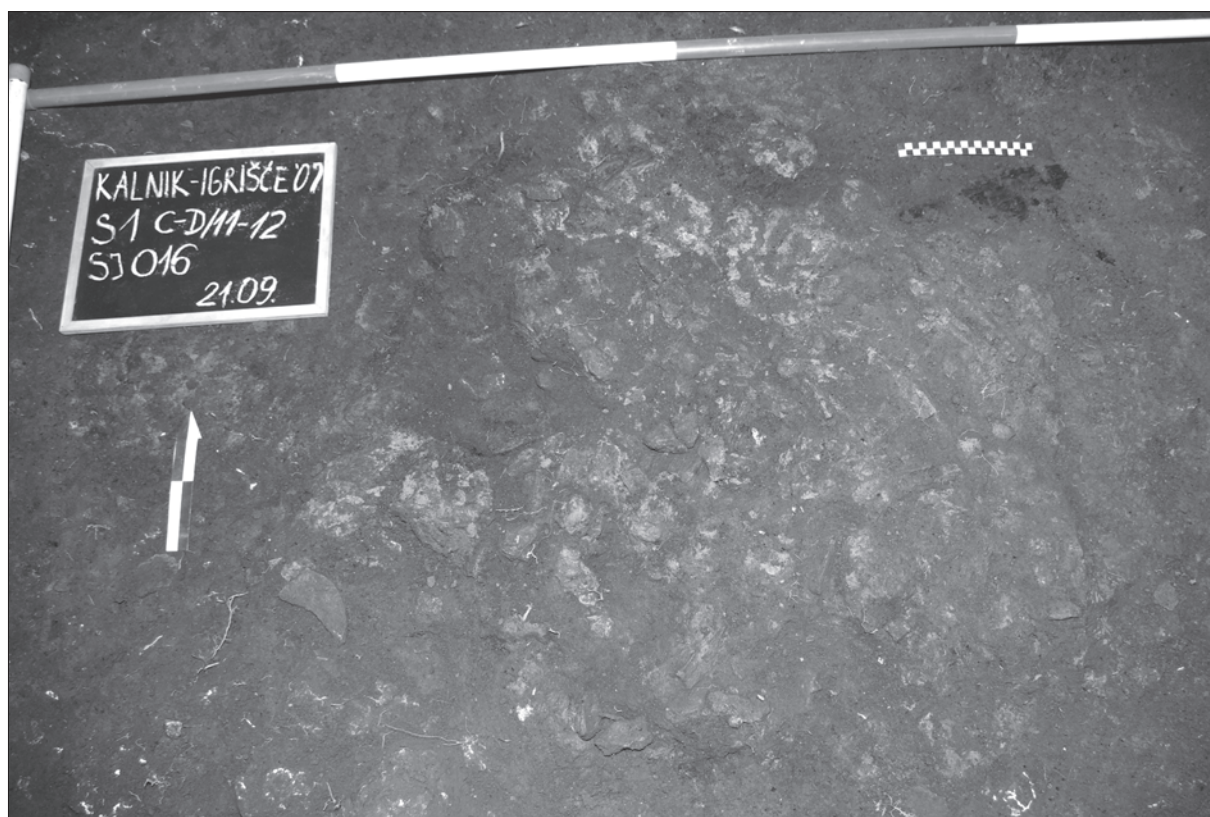
pod SJ 007 pojavio se novi sloj 008, također kulturni depozit iz kasnoga brončanog doba, ispod kojega je otkriveno jedno prethistorijsko ognjište SJ 009. Stratigrafska jedinica 008 je nešto svjetliji, glinasti sloj čija je boja po Munsellu 5YR 4/2 dark reddish gray. Stratigrafska jedinica 009 je struktura interpretirana kao ognjište od zapečene gline, a boja je po Munsellu 2,5 YR 4/8 red. Ispod SJ 008 nalazi se sloj 010 kao predzdravični sloj, čiji je sastav glina i sitnije kamenje. Boja je po Munsellu 2,5Y 4/4 olive brown. Zatim slijedi SJ 011 (žučkasta pjeskovita zemlja s ostacima pougljenjenih zrna). Iz ove stratigrafske jedinice uzeti su uzorci zrna i zemlje za flotaciju. Stratigrafska jedinica 012 je tanji ili mjestimično nešto deblji sloj usitnjenoga kamenja i pijeska, čija je boja 10 YR 4/4 dark yellowish brown. Radno smo ga nazivali slojem „šljunka“ u kojemu se javljaju sitniji ulomci keramike i kamenih alatki od oblutaka. Nalazi se ispod SJ 008 i 010, a iznad je SJ 014. Stratigrafska jedinica 013 je zapuna jame u kvadrantu D/8, promjera oko 50 cm i dubine približno 30 cm, s dosta ulomaka većih lonaca i zdjela i sa slojem gara na dnu. Iz ove zapune uzeti su uzorci zemlje za flotaciju i uzorci ugljena. Boja zapune je po Munsellu 2,5Y 5/2 grayish brown. Ukop jame smo radno označili kao stratigrafsku jedinicu 015. Stratigrafska jedinica 014 je sloj gara koji se javlja duž cijele sonde ispod SJ 012 s nešto većim koncentracijama uz sjeverni profil sonde 1. Boja je crna. Stratigrafska jedinica 016 je struktura interpretirana kao ognjište (sl. 2) koje je otkriveno ispod sloja gara SJ 014 i sloja „šljunka“ SJ 012.

Očuvan je gornji sloj urušenog lijepa kao i dijelovi uglučane i zapečene gline ispod njega. Pored toga su pronađeni pougljenjeni ostaci drvene letvice i dosta drvenog ugljena. Uzeti su uzorci za C-14 analizu. Sve stratigrafske jedinice od 008 do 016 otkrivene su i definirane u sondi 1 tijekom iskopavanja u travnju 2007. g. U mjesecu rujnu smo nastavili ta istraživanja u sondi 1, ali smo kao nastavak na tu površinu otvorili još 30 m² koje smo označili kao sondu 2 (sl. 1). Razlog ovome je dobivanje što veće površine koja bi dala jasniju sliku o strukturama u kasnobrončanodobnom naselju na Kalniku-Igrišću. Pokazalo se da veća površina daje jasniju sliku i o mladim razdobljima iz vremena Rima i Kelta na istome nalazištu. Stoga je otvaranjem sonde 2 i to razdoblje naseljavanja na Kalniku postalo poznatije i jasnije. Stratigrafska jedinica 021 je struktura interpretirana kao ognjište od zapečene zemlje crvene boje. Pretpostavka je, na osnovi nalaza keramičkih ulomaka, da se radi o ognjištu iz rimskog razdoblja (sl. 3).

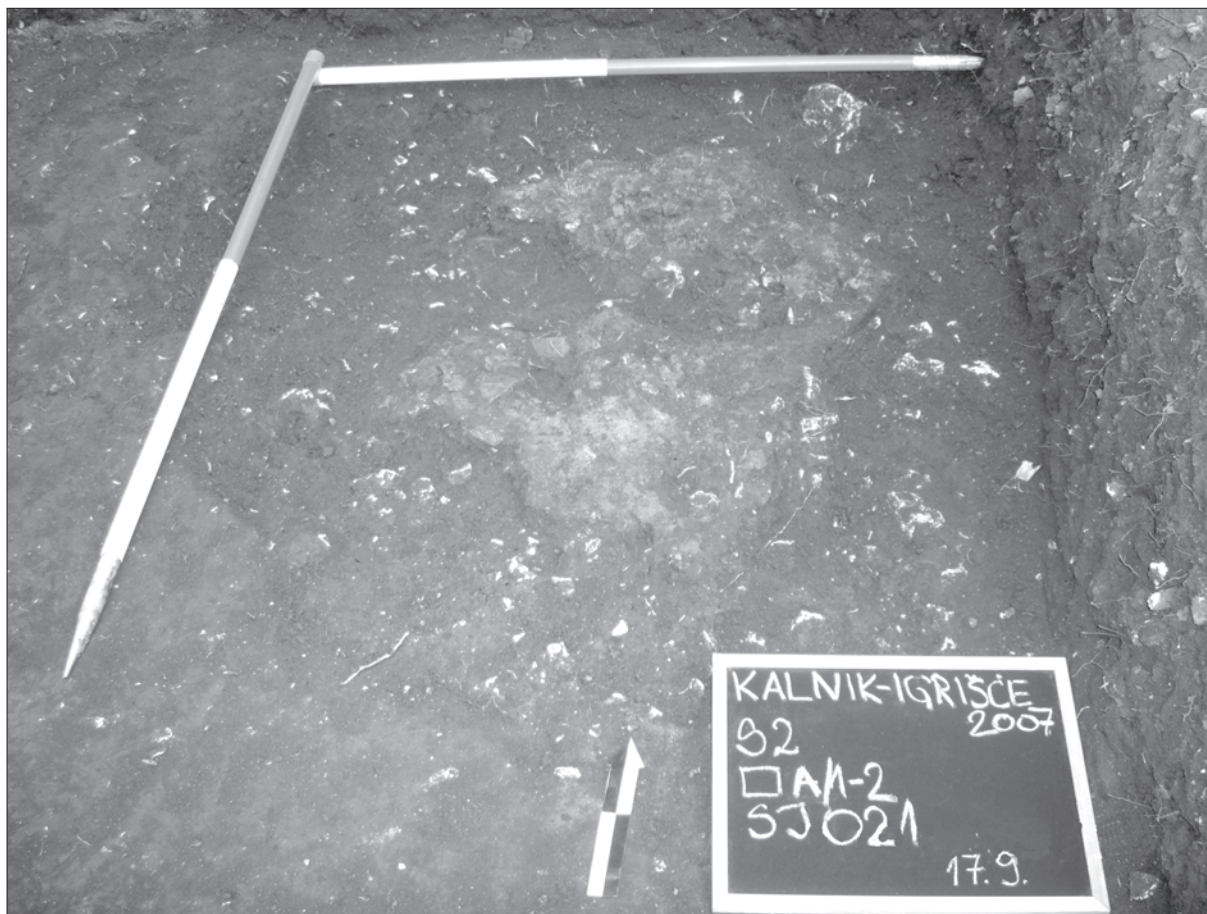
Sl. 1. Geodetski snimak istraživane površine 2006. i 2007. g. na Kalniku-Igrišću

Fig. 1. Geodesic survey of the explored area at Kalnik-Igrišće in 2006 and 2007

Sl. 2 Ognjište iz razdoblja kasnoga brončanog doba (snimio Ivor Karavanić)

Fig. 2. Hearth from the Late Bronze Age (Photo: I. Karavanić)

Sl. 3. Ognjište iz rimskog razdoblja (snimila Snježana Karavanić)

Fig. 3. Hearth from the Roman period (Photo: S. Karavanić)

U sondi 2 su izdvojene još stratigrafske jedinice 022-027 za koje pretpostavljamo da pripadaju dijelovima zemunica iz rimskog razdoblja, a sve su ukopane u kasnobrončanodobni sloj i nalaze se ispod stratigrafske jedinice 002.

U sondi 2 je nakon definiranja ovih stratigrafskih jedinica ponovno uočena pojava SJ 008 i 007, s nešto više kamenja koje je tu dospjelo erozijom tla.

POKRETNI NALAZI

Većinu pokretnih nalaza u iskopavanjima na Kalniku-Igrišću 2007. čini, naravno, keramika. Otkriveni su nalazi iz različitih razdoblja. U površinskim slojevima (SJ 001 i 002) pojavljuju se ti nalazi zajedno, pa tako nalazimo keramičke nalaze iz razdoblja srednjeg vijeka, rimskodobnu keramiku i latensku keramiku zajedno s kasnobrončanodobnom keramikom. Ispod tih površinskih slojeva javljaju se zatvorene cjeline u formi ognjišta ili jama iz latenskoga i rimskog razdoblja koje su presjekle slojeve iz kasnoga brončanog doba. Inventar kasnobrončanodobne keramike uglavnom čine različiti tipovi većih lonaca, ukrašeni trakama s otiscima prsta. Njihova datacija je vrlo široka jer se javljaju u čitavom razdoblju kasnoga brončanog doba, od Ha A do Ha B. Izuzetak su lonci vodoravno izvučenog ruba, ukrašeni fazetiranjem koji se javljaju uglavnom u ranijoj kulturi polja sa žarama u stupnju Ha A1 i A2. Fazetiranje se javlja i na nekim zdjelama uvučenog ruba koji se javljaju u SJ 007, 013 i 015. Dio pronađenih zdjela uvučenog ruba ima koso kaneliranje na rubu, a neke zdjele su neukrašene. Već smo u izvještaju o iskopavanjima 2006. godine (Karavanić 2007) uočili da se u ovome dijelu naselja ne pojavljuju tako često ili gotovo uopće ne, manje bikonične šalice koje su bile vrlo čest tip u prijašnjim iskopavanjima na katastarskoj čestici br. 40 (Vrdoljak 1994). Stoga, na osnovi keramičkih nalaza pretpostavljamo i horizontalnu stratigrafiju na nalazištu. Kao vrlo značajan nalaz navodimo i nalaz šalice, ukrašen tzv. pseudoschnur ornamentom koji je pronađen u SJ

012 (sloj „šljunka“) koja se nalazila iznad sloja gara (SJ 014) i jama (SJ 013, 015, 018, 019) te ognjišta (SJ 016, 020). Ulomak se može datirati u Ha B i karakterističan je na slovenskim nalazištima ruške grupe, npr. na eponimnom nalazištu, groblju Ruše (Müller-Karpe 1959, T. 108, B1, M2) i na nalazištu Brinjeva gora (Pahič 1989-1990). Jedan je tako ukrašeni ulomak pronađen i u prijašnjim iskopavanjima na čestici br. 40 (Vrdoljak 1994, T. 33,1).

Moguće je da se na ovome dijelu nalazišta može definirati i vertikalna stratigrafija unutar kasnobrončanodobnih slojeva. Pretpostavlja se da je u mlađoj fazi kulture polja sa žarama došlo do niveliranja „šljunkom“ struktura iz naselja ranije faze kulture polja sa žarama. Ako se to pokaže istinitim, to bi bio vrlo značajan rezultat iskopavanja na Kalniku koji bi znatno pomogao u rasvjetljavanju problema prijelaza iz ranije u mlađu fazu kulture polja sa žarama u sjevernoj Hrvatskoj. Među keramikom su pronađeni i ulomci pokretnog ognjišta, piramidalni utezi i pršljenci. Osim keramičkih ulomaka na Kalniku-Igrišću pronađeno je nešto i kamenih izradovina u koje ubrajamo vrlo česte nalaze žrvnjeva, zatim brusova, kamenih glačalica od oblataka, kremenih odbojaka i jezgri. Od koštanih predmeta pronađen je samo dio roga na kojemu vidimo tragove grube obrade. Najznačajniji nalazi pripadaju onima od željeza i bronce. Od željeznih predmeta za izdvojiti je nalaz čitavog noža koji je pronađen u površinskom sloju SJ 002. Uz njega je pronađen i jedan željezni predmet koji na oba kraja ima nastavke u obliku „vilice“. Njegova funkcija nam je nepoznata. Oba predmeta su pronađena u istom sloju kao i visak ukrašen urezanim horizontalnim linijama. Taj visak je mogao biti dio stolarskoga ili zidarskoga alata ili možda čak i dio geodetskog instrumenta, grome (Ilakovac 2002: 161, sl. 2). Na Kalniku-Igrišću ponovno je pronađen rimski novac za kojega možemo reći da pripada bakrenom novcu iz druge polovine 3. st., a u vezi je sigurno sa stratigrafskim jedinicama 021-027. U sezoni 2007. godine pronađena su tri rimska novca. Njihova konzervacija tek predstoji, a dosada su konzervirani novci iz sezone 2006. godine. Osim željeznih predmeta pronađeni su i nalazi od bronce koji su uglavnom nalaženi u kasnobrončano-

dobnim slojevima, pa se tako može izdvojiti nalaz brončane sljepoočničarke, brončane cjevčice i brončane karike. Pronađen je i dio brončanog predmeta za kojega pretpostavljamo da je mogao biti dio ruba posude. Ponovno naglašavamo da u ovome dijelu naselja nije pronađeno tako puno brončanih predmeta kao u iskopavanjima 1988-1990. (Majnarić-Pandžić 1992).

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Kao rezultate istraživanja možemo navesti da je na katastarskoj čestici br. 233 (kat. općina Kalnik) otkriveno višeslojno nalazište iz razdoblja srednjeg vijeka, Rima, Kelta i kasnoga brončanog doba. Iz razdoblja srednjeg vijeka imamo samo sporadične ulomke keramike u površinskom sloju, dok iz ostalih razdoblja imamo nalaze struktura i kulturnih depozita. Iz rimskog razdoblja imamo nalaze ognjišta i ukopa koji se na osnovi nalaza pronađenoga novca mogu datirati u drugu polovinu 3. st. Latenski se nalazi na osnovi stilskih obilježja keramike datiraju u kasni Laten. Najznačajnije rezultate dali su slojevi i strukture iz kasnoga brončanog doba koji se mogu datirati u ranu i mlađu kulturu polja sa žarama koja obuhvaća stupnjeve Ha A i B. Na prostoru od 60 m² otkriven je dio naselja s ognjištima i jamama za zalihu, uz koje su se odvijale svakodnevne kućanske aktivnosti vezane uz pripremu hrane, tkanje i dr. Iskopavanja 2007. godine pomaknula su datiranje kasnobrončanodobnog naselja na Igrišću i u stupanj Ha B. Također se pretpostavlja da bi se stratigrafijom moglo dokazati postojanje ranije i mlađe faze naseljavanja u kasnom brončanom dobu. Ove rezultate pokušat ćemo upotpuniti C-14 analizama.

LITERATURA

- Karavanić S., 2007, Istraživanje višeslojnog nalazišta Kalnik-Igrišće 2006. godine, *Annales Instituti Archaeologici III-2007*, Zagreb, 56-59.
- Majnarić-Pandžić N., 1992, Ljevaonica brončanih predmeta u kasnobrončanodobnom naselju na Kalniku kod Križevaca, *Opuscula Archaeologica* 16, Zagreb, 57-73.
- Pahić V., 1989-1990, Žarno grobišće na Brinjevoj gori, *AV* 39-40, Ljubljana, 181-215.
- Vrdoljak S., 1992, Nalazi kalupa s lokaliteta Kalnik-Igrišće kao primjer metalurške djelatnosti kasnoga brončanog doba u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, *Opuscula Archaeologica* 16, Zagreb, 75-87.
- Vrdoljak S., 1994, Tipološka klasifikacija kasnobrončanodobne keramike s lokaliteta Kalnik-Igrišće (SZ Hrvatska), *Opuscula Archaeologica* 18, Zagreb, 1-86.
- Vrdoljak S., Forenbacher S. 1995, Bronze-casting and organization of production at Kalnik-Igrišće (Croatia), *Antiquity* 69, London, 577-582.

Summary

The Kalnik-Igrišće site is situated on the southern slopes of Kalnik Mountain at around 500 m above sea level. From 1988 to 1990 systematic excavations were conducted on the cadastral plot no. 40 (Borje Cadastral Municipality) (Majnarić-Pandžić 1992; Vrdoljak 1992; Vrdoljak 1994; Vrdoljak, Forenbacher 1995), while these new systematic excavations, launched in 2006 (Karavanić 2007), are being conducted on the cadastral plot 233 (Kalnik Cadastral Municipality) which is the property of the public forest management company Hrvatske šume. The management of Hrvatske šume has been notified of these excavations. Overall, in April and September 2007 an area of 60 m² was opened (Fig. 1). The majority of movable finds from Kalnik-Igrišće in 2007 is, of course, pottery. The finds are dated to various historic periods. In the surface levels (SJ 001 and 002) these items are mixed, so that medieval, Roman and La Tène pottery can be found together with that of the Late Bronze Age. Below these surface layers there are closed complexes in the form of hearths or pits from the La Tène and Roman periods which cut through the Late Bronze Age layers. The inventory of Late Bronze Age pottery are mainly various types of larger pots decorated with lines made by finger incisions. Their dating is very broad, as they appear through the entire Late Bronze Age from Ha A to Ha B. In the excavation report for 2006 (Karavanić 2007), it was pointed out that in this part of the settlement the biconical cups so frequent in earlier excavations on cadastral plot no. 40 (Vrdoljak 1994) were found only sporadically or not at all. Therefore, on the basis of pottery items a horizontal stratigraphy of the site was assumed. A very significant find is a cup decorated with the so-called pseudoschnur ornamentation, found in SJ 012 (the "gravel" layer), which was found above a layer of soot (SJ 014), pits (SJ 013, 015, 018, 019) and hearth (SJ 016, 020). The fragment can be dated into Ha B and is a characteristic find at Slovenian sites of the Ruša group, e.g. at the eponymous site, the Ruše cemetery (Müller-Karpe 1959, T. 108, B1, M2) and at Brinjeva gora (Pahić 1989-1990). One such decorated fragment was also found in earlier excavations on plot no. 40 (Vrdoljak 1994, T. 33.1).

In summary, the result of excavations on cadastral plot no. 233 (Kalnik Cadastral Municipality) is a multi-layered medieval, Roman, Celtic and Late Bronze Age site. The Middle Ages are represented only by sporadic fragments of pottery in the surface layer, while other periods are represented with structures and cultural deposits. From the Roman period, there is a hearth (Fig. 3) and a burial which can be dated, thanks to the discovery of coins, to the second half of the third century. La Tène finds, based on stylistic features, were dated to the Late La Tène. The most significant results were obtained in Late Bronze Age layers and structures, which can be dated to the early and younger Urnfield culture which encompasses phases Ha A and B. Over an area of 60 m², part of a settlement with hearths (Fig. 2) were found, as well as pits for supplies alongside which daily kitchen activities took place, such as food preparation, weaving, etc. Excavations in 2007 also extended the dating of the Late Bronze Age settlement on Igrišće to Ha B. It should be possible to prove the existence of an earlier and younger phase of habitation in the Late Bronze Age using stratigraphic methods. An attempt will be made to complete these results by C-14 analyses.